

שם. ועי' היטב רש"י כאן בצדדי הבעיה, ובביאורים על חידושי המאירי סי' ה [ועי' להלן בענין נטילת רשות], ואעפ"כ אם בכ"ז היתה לו סייעתא דשמיא והורה כהלכה - עבר על האיסור להורות הלכה בפני רבו (הר"ן כאן, מגדים חדשים ע"פ כמה גמ' [ותמה עמש"כ טהרת המים מע' מ אות ח בשם כמה אחרונים שדנו בזה, וכן על דברי חנוכת התורה פר' ויקרא, ע"ש]).

יש מי שכתב דדוקא בימי התנאים והאמוראים היה אסור להורות בפני רבו, אבל בזה"ז מותר (סמ"ק בשם מהר"ם, הובא בשו"ת מהרי"ק שורש קסט, ובבדק הבית יו"ד סי' רמב, וכ"כ בלחם משנה פ"ה מהל' ת"ת ה"ד ששמע בשם אחד שכתב בשם חכם אחד), אך חלקו עליו שאר הפוסקים (שו"ת מהרי"ק שם, הובא בבדק הבית שם. וע"ע שו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' א שהאריך בדברי מהרי"ק אלו). ואדרבה כתבו האחרונים שבוזה"ז שיש לנו הרבה ספרים, חייב כל מי שהגיע להוראה לעיין בספרים קודם שיוורה, ולא יורה שום הוראה קודם שיעיין תחילה בספר, כי רבותינו הם הם הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל, וסמך לדבר "אז לא אבוש בהביט"י וגו', ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו וכו' (שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' סד, פמ"ג בראש ספרו על או"ח וע"ש סדר הנהגות הוראות או"ח באריכות, ברכי יוסף יו"ד סי' רמב ס"ק ד, פתחי תשובה שם ס"ק ג. וע"ע בזה באריכות בהקדמתי לכרע רבץ [אות ד, עמ' 7-11], ובגליוני הוספתי בס"ד לעיין באגרות הפמ"ג אגרת א ואגרת ה. אמנם עי' ערוך השלחן יו"ד סי' רמב סעי' לו דכתב על דברי האחרונים הנ"ל דאלו דברים שאין בהם טעם, ולא חזינא לרבנן קשישאי דעבדי הכי, דבשלמא במקום רבו הוי בזיון מה שלא שאלו לרבו, אבל בזה לא שייך בזיון והכל יודעים שכל שאנו מורים המה מדברי רבותינו הפוסקים ואין לחוש כלל לזה וכו'. עכ"ד, ואכמ"ל).

והטעם לחומרת העונש במורה הלכה בפני רבו הוא, משום שהוא מבטל מעלת הזקנים שיש לכלל ישראל, שדוקא ע"י שהנערים נשמעים לזקנים נחשב שיש לכלל ישראל זקנים, אבל כשכל אחד מורה הלכה לעצמו - איבדו כלל ישראל את זקניהם, ועי"כ באים לקללה האחרונה שקילל ישעיה את ישראל (ישעיה ג ה) "ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד" [עי' גמ' חגיגה יד ע"א]. ולכן אין לו לרב למחול למי שהורה בפניו (וכמו שרואים להלן סג ע"א שידע רבי אליעזר שתלמידו ימות, וא"כ היה יכול למחול לו! וע"ע מעילה יז ע"ב. ומש"כ התוס' כתובות ס ע"ב, איירי כשמחל לפני שהורה), שאין הענין משום כבודו בלבד שאמרו בזה 'הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול', אלא הוא משום קיום כלל ישראל, ויתכן שלכן ג"כ אינו בכלל מי שנענש חבירו על ידו (שיעורי הגר"ח שמואלביץ תשל"ב מאמר לה).

'כגון מגילת תענית דכתיבא ומנחא' - פרש"י: אלו ימים אסורין להתענות. עכ"ל. והבינו התוספות דכוונת רש"י ש'כבדו מתענה בימים שאסור להתענות, והקשו והרי מותר לאפרושי מאיסורא, וכדלהלן. ולכן פירשו דאיירי בימים המותרים להתענות, אם מותר להורות בפני רבו שמותר להתענות היום וכו'. ע"ש. וקשה, דדברי רש"י לכאורה פשוטים, דאיירי בימים שאסור להתענות בהם, ובא אדם לישאל אצל רבו אם מותר להתענות, האם מותר להורות הלכה בפני רבו ולענות שאסור היום (דרוש וחיידוש לרעק"א, ובפי' בנו שם).

דף סג

'תלמיד חבר...' - יש כמה שיטת בביאור מהות תלמיד חבר:

א. למד ממנו דבר אחד או יותר אך לא רוב חכמתו (רש"י כאן [ומש"כ 'חכם כמותו', עי' שו"ת הריב"ש סי' רעא דלאו דוקא, יד מלאכי סי' תרסד, וכתב במגדים חדשים דזה דלא כמהר"ח אלפאנדרי באש דת פר' תצוה, ע"ש], משמעות הרמב"ם דלהלן [וכתב הב"י יו"ד סי' רמב לפי' זה דפליגי על הפי' הבאים, דלרש"י והרמב"ם אם למד מתחילה ממנו רוב חכמתו, מה בכך שאח"כ נתחכם]).

ב.ג. שמתחילה היה תלמיד [שלמד רוב חכמתו הימנו] ואח"כ נתחכם (מהרי"ק שורש קסט [והביא יש מי שפירש (מהר"ר ישראל הנזכר שם [י"א שהוא מהרא"י בעל תרוה"ד]) דדוקא בנתחכם ונעשה חבירו חכם כמותו ממש, אך מהרי"ק פליג דאף בנעשה קרוב להיות כמותו], רשב"ם ב"ב קנח ע"ב [גבי בן עזאי כלפי רבי עקיבא (ועי' ביד מלאכי סי' תרסד שהאריך בזה)], משמעות התוס' נדה יד ע"ב, רמ"א בדרכ"מ ס"ק ד בשם ריב"ש בתש"י רעא [וכתב דתשובתם טובה לשיטה ראשונה מריש לקיש שהיה תלמיד גמור לרבי יוחנן ולמד רוב חכמתו הימנו ואח"כ נתחכם וחולק עליו בכ"מ. אמנם בביאור הגר"א שם ס"ק יג כתב די"ל דאיירי בנטילת רשות]. וע"ע בש"ך שם ס"ק יב, וביד מלאכי סי' תרסד פליג עליו).

ד. שמתחילה היה חבר ואח"כ נהיה תלמיד, שחבירו נתחכם עד שנעשה רבו (יד מלאכי סי' תרסד בשם מהר"ש סיריליו בכלליו, אך יד מלאכי ידידיה דוחה דבריו, ועע"ש שהאריך בכל הנ"ל).

'תלמיד חבר...' - נחלקו הפוסקים אם לתלמיד חבר מותר אף להורות בפני רבו ממש (וע"ע להלן גבי פלוגתא דביאור ענין ג' פרסאות):

יש אומרים: אסור (תוספות, רא"ש, ריטב"א) אלא שכתב דאין חייב מיתה אפי' בפניו ממש, ועי' להרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 152).

יש אומרים: מותר (ריטב"א בשם הראב"ד, בית יוסף יו"ד סי' רמב ממשמעות הרי"ף [יט ע"א] שהשמיט עובדא דרבינא ורב אשי וא"כ הדין הפשוט הוא רק בתלמיד מובהק. וכן דייק ממשמעות דברי הרמב"ם [פ"ה מהל' ת"ת ה"ט] שכתב אחרי הלכות כבוד רבו: במה דברים אמורים, ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו, אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו - ה"ז תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים, אבל עומד מלפניו וקורע עליו. עכ"ל. וכן דייק הרמ"א בדרכ"מ ס"ק ג מדברי מהרי"ק שורש קסט).

יש אומרים: בפניו ממש אסור, תוך ג' פרסאות (אע"פ שבתלמיד גמור נקרא בפניו) מותר (שו"ת הריב"ש סי' רעא, רמ"א בדרכ"מ שם בשמו, וכ"כ הגר"א בביאורו וכתב על דברי הב"י דלעיל דליתא).

'בפניו אסור וחייב מיתה...' - רוב הראשונים פי' דבפניו היינו תוך ג' פרסאות, וכמשמעות הגמ' (תוספות, רא"ש, חידושי המאירי). ויש מי שאומר שחייב מיתה רק בפניו ממש, ותוך ג' פרסאות הוי כלא בפניו לענין חיוב מיתה (משמעות הרמב"ם פ"ה מהל' ת"ת ה"ב והשו"ע יו"ד סי' רמב סעי' ד, ע"ש היטב ולהרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 150).

'לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן...' - מצינו כמה דיעות בחז"ל ביחס לחטא נדב ואביהוא, וכתב החיד"א (פתח עיניים כאן) שהם בראשי תיבות 'אש זרה': אש זרה הקריבו, שתויי יין נכנסו, זרע לא היה להם, רחיצה לא רחצו, הוראה הורו בפני משה. עכ"ד. אמנם מצינו במדרשים עוד כמה דיעות בזה, ובספר שתי ידות (פר' שמות, הובא בכתית למאור כאן) כתב רמז אחר בתיבות הנ"ל: אש מן ההדיוט, שתויי יין, זנו מזיו השכינה, רווקים היו ולא נשאו נשים, הורו הלכה. ע"כ. הרי שהוסיף החטא שזנו עיניהם מהשכינה [עי' להלן], אך השמיט הא דלא רחצו. וגם עי' להלן דיש מ"ד משום דלא נשאו נשים ויש מ"ד משום שלא היה להם בנים, ומשמע דהווי תרי טעמי. ודו"ק. ועוד החסירו כמה טעמים מן המדרשים דלהלן, לכן נלע"ד סימנם: ב"הקריבם אש זרה". 'הקריבם': המעיל לא לבשו, קדש הקדשים נכנסו, ראו אלקים ואכלו, יחידים היו בלא נשים, בעוון עגל שעשה אביהם, קָמְתִי ימותו זקנים הללו אמרו. 'אש זרה': כהחיד"א. ונביא בס"ד כמה הערות וביאורים אשר מצאנו בס"ד בדברי המפרשים בענין חטאים אלו:

המעיל (כן אחת הדיעות במדרש, שנכנסו מחוסרי בגדים, ודרשו שם דהיינו המעיל. וביאר הרא"ש [בתש' כלל יג סי' כא] דכיון דנדב היה סגן הכהן הגדול היה חייב במעיל אע"פ שלא היה הכהן הגדול ממש. ועוד, שהקטירו קטורת אשר לא צוה השם [עי' להלן], ולא מצינו הקטורת לפני ולפנים אלא כהן גדול, ולפי טעותם עברו גם על 'ונשמע קולו בבאו אל הקדש', והאי טעמא סגי, שכך דרך בעלי אגדה, על סמך כל דהו בונין דבריהם. עכ"ל. וצויין בקצרה בפ"י זית רענן על הילקוט שמעוני [רמז תקדך] למג"א. ולכאורה המושג 'לפי טעותם' צריך ביאור, דהא עכ"פ הרי לא היו כהנים גדולים, ומה הסברא שזר שנכנס לפני ולפנים יתחייב גם על זה שלא לבש בגדים. ועוד יש להבין למה נזכר דוקא ענין המעיל ולא חושן וציץ ואפוד? ובאמת מפרשי המדרש שם ראו כן תמהו, ועי' בפ"י מהרז"ו דאחר שדיבר בזה כתב: והנה המדרש הזה מדרש פליאה בלא פתרון כלל. עכ"ל. ובאתון דאורייתא [סי' יט] כתב דאי נימא שעבודת הכהן היא מחייבת לבישת בגדים, אתי שפיר שכיון שעבדו עבודת כה"ג היו צריכים ללבוש מעיל ככה"ג. אך בסו"ד מפקפק על יסוד זה, דיתכן שאין עבודת הכהן מחייבת לבישת בגדים, אלא הוא דין בגברא, שיש חיוב על הכהן ללבוש בגדים, שכן מצינו [זבחים טז] דכהן מחוסר בגדים הרי הוא כזר ששימש. וגם אי נימא שהיו חייבים לבישת בגדי כה"ג מדין העבודה, הרי הם הקטירו קטורת, וגם כה"ג גופיה אינו לובש ח' בגדים בהקטרתו קטורת לפני ולפנים אלא מקטיר בד' בגדים. ובפ"י ידי משה על המדרש כתב ליישב ע"פ שיטת הראב"ד [וכ"ה בבעלי התוס' עה"ת פר' שמיני עה"פ קרבו שאו את אחיכם, ע"ש] דכהן הדיוט ביום משיחתו דינו ככה"ג. וידידי הריש"ש נר"ו ביאר ע"פ דברי הרמב"ם שחייב הפסוק מיתה על העדר מכנסיים בפנ"ע 'ועשה להם מכנסי בד... ולא ישאו עוון ומתו' כיון שלא נזכרו המכנסיים בפסוק בריש פרשת תצוה, ע"ש. וביאור הדברים עפ"מ"כ הרמב"ם עצמו לעיל מיניה דחיוב לבישת בגדי כהונה מבואר בפסוק שהם "לכבוד ולתפארת", היינו כדרך המלכים הנכבדים שהיו אז. עכ"ד. ולפ"ז יש לבאר דלבישת מכנסיים טעמם אחר, כמבואר בפסוק "לכסות בשר ערוה", ולפ"מ"כ לעיל שכהן מחוסר בגדים חייב מיתה מדין זר ששימש, - י"ל דזה שייך רק לגבי שאר בגדים, אך במכנסיים שאינם אלא כדי לכסות בשר ערוה, היינו צריכים פסוק נוסף לחייב על העדרם מיתה. וכן מדויק ברשב"ם שם בריש הפרשה שכתב דהפסוק לא ציין למכנסיים כי לא מנה

אלא בגדים הנראים העשויים לכבוד. וכיסוד זה מבואר גם במשך חכמה, וביאר לפי זה את שיטת התוס' [זבחים יז ע"ב ד"ה אין] דחייב מיתה במחוסר בגדים הוא רק בעבודה, משא"כ בהעדר מכנסיים חייב אף בלא עבודה, ע"ש. ולכאורה יש לדייק כן בלשון הפסוק לגבי מכנסיים "והיו על אהרן ועל בניו בבואם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת", דהיינו חוץ מבגשתם אל המזבח לשרת יש גם חיוב ללבשם סתם בבואם אל אהל מועד. והנה נוכל לבאר ככל הנ"ל גם לגבי המעיל, וע"פ מש"כ הרמב"ן [שם כת, לד] דלגבי המעיל יש חיוב חדש של "פעמון זהב ורימון...ונשמע קולו בבואו אל הקודש ולא ימות", שבפעמונים אין צורך בלבישה כדוגמת הנכבדים, אלא הוא ציווי מיוחד שיכנס לפני אדונו אחר השמעת קולו כאילו ביקש רשות, ועי"ז מסתלקים מלאכי השרת ונותנים לו רשות להכנס, ובלי הרשות יכולים לפגוע בו, ע"ש. ולפי כל הנ"ל יבואר כמין חומר הדגשת חז"ל שחטא נדב ואביהוא היה דוקא על חסרון המעיל, דאע"פ שנכנסו לקדש הקדשים שלא כדין - עכ"פ היה להם ללבוש מעיל כדי להשמיע קולם בהכנסם כנטילת רשות, ועל זה נתחייבו מיתה. וזאת כוונת הרא"ש [דריש דברינו] 'לפי טעותם'. ועוד יותר אפשר לומר כעת לפ"ז, דדין פעמון ורימון הוא משום העבודה, ולא כשאר הבגדים דאכן הם דין כהן עצמו [וכמש"כ האתון דאורייתא דלעיל]. ודו"ק היטב. ועוד ראה נפלאה ליסוד זה, ע"פ המדרש [שם כא, ח] דאמר הקב"ה למשה לא כשם שאתה סבור וכו' אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס - יכנס, רק שיכנס בסדר הזה וכו' בזוגין ורימונין. ע"כ. ומפרשי המדרש נתלבטו רבות בביאור זה, שהרי כה"ג נכנס אף ביוה"כ לקה"ק בלא זוגין ורימונין אלא רק בד' בגדים, וע"ש במפרשים ואכמ"ל, ועי' בפ"י הרד"ל שם שהביא בשם הגר"א דהמדרש קאי רק על אהרן, שנתנה לו התורה רשות מיוחדת להכנס כל השנה לקה"ק בתנאי שיעשה כסדר עבודת יוה"כ, ולפ"ז יש לבאר המדרש כפשוטו, דבשאר ימות השנה אם יכנס אהרן כה"ג לקה"ק יתחייב בלבישת המעיל כדי להשמיע קולו וכו', ורק ביוה"כ א"צ. ונדב ואביהוא, אע"פ שאכן ביום משיחתם היה להם דין כה"ג, אך רק דין כה"ג של שאר ימות השנה, וע"כ היו צריכים ללבוש מעיל בכניסתם לקה"ק כדי להשמיע קולם וכו'. [ע"כ מדברי ידידי הריש"ש נר"ו].

קדש הקדשים, נכנסו לפני ולפנים (במדרשים שם, ועי' תוס' כאן, ומגדים חדשים).

ל איית ה' (שמו"ר פ"ג א, שם פמ"ה ה, ויק"ר פ"כ י, במדב"ר פ"ב כה, שם פט"ו כד, תנחומא אחרי מות פ"ו ובהעלתך פט"ז, זוהר ויקרא ה ע"ב, רש"י שמות כד י-יא. ע"פ הפסוק "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, ויחזו את הא-להים ויאכלו וישתו", ומדייקים חז"ל מכלל דהיו ראויים לשליחת יד, ומי היו אצילי בני ישראל - נדב ואביהוא, וכאן נפרע מהם).

י חידים בלא נשים היו (כן איתא דעה במדרש ויק"ר פ"כ ט, ולעיל מיניה שם יש עוד דעה דלא היו להם בנים, ומשמע דזה חטא אחר. ודוק היטב).

ז בעוון העגל שעשה אביהם (שם, ורמזו על זה מהפסוק "ישלם שנים לרעהו").

מתי מתים זקנים הללו ואנו יורשים מקומם (כך איתא בגמ' סנהדרין נב ע"א ובויק"ר פ"כ י, שאמרו נדב ואביהוא על משה ואהרן, ואיתא שלכן נכנסו לחותמיהם שני עמודי אש ולקחום, אחד כנגד משה ואחד כנגד אהרן כאילו באו הם ליפרע מהם).

אש זרה הקריבו (פשטות הפסוק "ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם" [ויקרא י א]), שסברו דאע"פ שהאש יורדת מן השמים - מצוה להביאה מן ההדיוט (וטעו בזה שהשוו מזבח פנימי למזבח החיצון, דסברתם נכונה לגבי המזבח החיצון אך לא הפנימי [ראב"ד, מובא ברשב"א ריטב"א ר"ן ומאירי, ועי' היטב בתוס' כאן]). ובתוס' רבנו פרץ הקשה למה לא נחשב אפרושי מאיסורא, שהרי לדעתם היו צריכים להביא אש מן ההדיוט, והורו כן כדי שלא ימתינו עד שתירד האש מן השמים. ונאמרו בזה כמה תירוצים:

1. היתר לאפרושי מאיסורא הוא רק בהלכה שקיבלו מרבותיהם, ולא בהלכה שחידשו מעצמם (תוס' רבנו פרץ. ועי' קרית ספר להמב"ט [פ"ה מהל' ת"ת מצוה יג] דכתב אדרבה דאינו נקרא הוראה מה שאין בו דבר חידוש מלבדו, ע"ש).

2. בהוראה ממש גם לאפרושי מאיסורא אסור.

3. לא שייך לאפרושי מאיסורא במצות עשה.

4. אין היתר לאפרושי מאיסורא אלא כשרואה אחד לפני מעשה ובא למונעו, אבל כשבאים לישאל בפני רבו - אסור לו לענות [יד בנימין].

ט תווי יין נכנסו לעזרה (תנחומא אחרי מות פ"ו. וכתב הרא"ש בתש' כלל יג סי' כא, דאע"פ שפרשת איסור כניסת שתווי יין לעזרה נכתבה אחרי מותם - אין מוקדם ומאוחר בתורה, וכבר נצטוו על זה קודם לכן. עכ"ד. והכלי יקר [ויקרא י א] לא זכר מתש' הרא"ש הנ"ל וכתב דאע"פ שעדיין לא נצטוו הו"ל לאסוקי אדעתיהו מחמת "הקריבהו נא לפחתך").

ף רע לו היה להם (כמאמר הפסוק "ובנים לא היו להם" [במדבר ג ד, דהיי"א כד ב], ודרשו חז"ל שזה עצמו היה החטא. ואמנם יש שם עוד דעה שלא נשאו נשים, ומשמע דהם שני חטאים נפרדים. ודו"ק).

ל חיצה לא רחצו ידיהם ורגליהם (כן אחת הדיעות במדרשים שם).

הורו הלכה בפני משה רבנו (גמ' כאן, יומא נג ע"א, ירושלמי שביעית פ"ו ה"א, שם גיטין פ"א ה"ב, ספרא שמיני א, תנחומא אחרי מות פ"ו. ומה שהורו ג"כ היה טעות [ותליא בדיעות דלעיל מה הורו], ומ"מ לא היו מתים אילולא היו מורין כן בפני משה רבנו [חידושי המאירי]. אך מ"מ גם אם היו מורין אמת היו נחשבים מורין הוראה בפני רבן [ע"ל לעיל]).

וכתב החיד"א (פתח עינים כאן) דאלו ואלו דברי א-להים חיים, ולכן כולם נרמזו בכתוב "[בהקריבם] אש זרה" (לפי תוספת שאר הפירושים, וכדלעיל). וכתב הכלי יקר (ויקרא י א) דדברי כולם נרמזו ב"ויקריבו לפני ה' אש זרה", דהיין הבוער באדם כאש והוה אש זרה, וזהו גם "ויאכלו וישתו" ששתו היין הבוער כאש, וכן מי שאינו נשוי בוער בקרבו אש תאזה זרה, וכשאמרו 'מתי ימותו זקנים הללו' הרי דברו לשון הרע שעליו נאמר (משלי כו יח) "כמתלהלה הירה זיקים חיצים" וכן (תהלים קכ ד) "חיצו גבור שוננים עם גחלי רתמים", וידוע שהמעיל מכפר על לשון הרע, והרי לא לבשו מעיל, וגסות הרוח שהביאתם להורות הלכה בפני משה ג"כ היא כאש כמו שדרשו חז"ל "היא העולה על מוקדה" - כל המתגאה נידון באש וכו', וחטא העגל ג"כ נעשה ע"י השלכת הזהב לאש, וכשלא קידשו ידיהם ורגליהם והיו חולין במקום קודש ג"כ הוה כהקרבת אש זרה, והאש שולטת במקום שאין מים לכבותו. הרי לפנינו שכל חטאיהם שייך לכנותם "בהקריבם אש זרה". עכת"ד.

'והיה רחוק ממנו שלש פרסאות' - בגמרא בסנהדרין (ה ע"ב) איתא: תניא, תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות. ע"כ. וכאן בגמ' משמע דאסור אף אם רחוק ממנו ג' פרסאות [ומה שצ"ע במסורת הש"ס על הברייתא בסנהדרין שם לעירובין סג - אינו לפנינו, וצ"ע, וע"י לח"מ פ"ה מהל' ת"ת ה"ב דאדרבה הקשה מהא דהגמ' אצלנו לא מביאה ברייתא זו! ותירצו הראשונים כמה תירוצים:

א. בנוטל רשות - מותר מחוץ לג' פרסאות, בלא נטל רשות - אסור אף חוץ לג' פרסאות (תוס' סנהדרין שם ד"ה אלא [ומשמע דתוך ג' פרסאות אפי' נתן לו רבו רשות - אסור, וכ"כ הבית יוסף יו"ד סי' רמב והוכיח כן מהגמ' בכתובות ס ע"ב ותוס' שם [ע"ל לעיל]). וכ"פ הרמ"א בהגהה סעי' ד. והש"ך ס"ק ד כתב דדעת הראב"ד והרשב"א בתש' סי' קיא והריב"ש בתש' סי' רעא דנטילת רשות מהני אפי' תוך ג' פרסאות. עכ"ד. ועע"ש בבית יוסף בשם מהרי"ק שורש קסט דכשמועילה בקשת רשות - היינו רשות מכל רבותיו, וכ"פ בשו"ע סעי' ז. והרמ"א בדרכ"מ ס"ק ב הביא דעת הרשב"א בתש' ח"א סי' קיא והריב"ש בתש' סי' רעא דסגי ברשות מאחד מרבותיו, וכן הגיה על השו"ע שם).

ב. תלמיד גמור - אסור אף חוץ לג' פרסאות, תלמיד חבר - מותר חוץ לג' פרסאות (תוס' כאן, רא"ש, הגהמ"י קונשטינא פ"ה מהל' ת"ת ה"ט בשם מהר"ם [אמנם התוס' בסנהדרין שם דחו תי' זה משום דגמרינן דין זה ממש ומחנה ישראל, ישראל כלפי משה כולם כתלמיד גמור הוון]).

ג. כששאלוהו הלכה באקראי בעלמא - מותר מחוץ לג' פרסאות, לקבוע עצמו להורות - אסור אף חוץ לג' פרסאות (רמב"ם פ"ה מהל' ת"ת ה"ג).

ד. מחוץ לג' פרסאות במקום שרבו רגיל להגיע לשם בימי השוק וכדו' - אסור, ובמקום שאין רבו רגיל להגיע לשם אלא דרך אקראי - מותר (מרדכי סי' תקי בשם ריב"א, וכתב ערוה"ש יו"ד סי' רמב סעי' כב דלדינא גם השיטות הראשונות מודו לזה).

[השו"ע יו"ד סי' רמב סעי' ד הביא בסתם את דעה ג', ואח"כ הביא את דעה ב' בשם ויש אומרים, והרמ"א בהגהה שם הביא את דעה ד' בשם ויש אומרים].

'כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש...' - בא לפרש שמה ששנינו לעיל דחייב מיתה, היינו מיתה בידי שמים. ובא להעיר שיחוש האדם על כבוד חכמים וגדולים ממנו, שלא לדרוש בפניהם שום ענין, לא ענין הוראה ולא שום דרשה, אע"פ שנברר לו שדבריו נכונים, כאומרו מחוות דעי אתכם (לשון חידושי המאירי).

'ראוי להכישו נחש' - יש כמה פירושים מדוע נענש דוקא בעונש זה:

א. הנחש דיבר בפני מי שגדול ממנו - הקב"ה, אך תלמיד המדבר בפני מי שגדול ממנו - שעושה מעשה נחש, ראוי להענש ע"י נחש (מהרש"א, והקשה הגרי"ח בבניהו שהרי הנחש עכ"פ לא הורה הלכה בפני רבו, אלא יעץ אותם לעבור על מצותו יתברך, ומה שייך להכא? ועל כן פי' באופן אחר, ע"י להלך).

ב. הנחש הורה הלכה בפני הקב"ה, שאמר שאין האיסור באכילת עץ הדעת פעם ראשונה, אלא פעם ראשונה מותר לאכול מעץ הדעת ואחרי שיאכלו ויראו שהוא טוב - אז יש מצוה לפרוש ממנו אע"פ שהיה ערב לחיך. וראיית הנחש היתה

מדנאמר בלשון הציווי "מכל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", ולכאורה למה להקדים "מכל עץ הגן אכול תאכל", והא פשיטא, אלא ע"כ בתחילה "מכל עץ הגן אכול תאכל" והיינו גם עץ הדעת, ואחר כך "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" (בניהו).

ג. התורה נקראת "אש", וזה שהורה הלכה בפני רבו זלול בתורת רבו שהיא "אש", ולכן דינו בשריפה באש, ואמרו חז"ל (כתובות ל ע"ב): מי שנתחייב שריפה - מכישו נחש (תורת חיים, בניהו).

ד. הנחש הורה הלכה בפני רבו הקב"ה, ואמר שאין רק איסור אכילה אלא גם איסור נגיעה (רבי יאשיה פינטו 'הרי"ף' על עין יעקב, ובאוצר בלום שם תמה על דבריו שהרי האשה הוסיפה איסור הנגיעה ולא הנחש).

ה. כיון שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה בידי שמים, לכך ראוי להכישו נחש, שהוא שליח מוכן לשליחות מן השמים, כמו שכתוב [קהלת י, יא] "אם ישוך הנחש בלא לחש" (בן יהוידע בפ"א א).

ו. כיון שהמורה הלכה בפני רבו - חטא בפיו, נענש ע"י הנחש שהוא ממיית בפיו דוקא (בן יהוידע בפ"ב ב).

ז. תלמיד חכם צריך להיות נוקם ונוטר כנחש, וכיון שזה הורה הלכה בפני רבו - שולחים לו מן השמים נחש במקום התלמיד חכם שהיה צריך להענישו כנחש (בן יהוידע בפ"ג ג).

ח. המורה הלכה בפני רבו חטא בקול ודיבור שהם בגימטריה 'נחש' (בן יהוידע בפ"ד ד).

ט. זה שהורה הלכה נכנס בתחום שאינו שלו, ובזה עשה מעשה הנחש שנכנס בתחום שלא שלו, לפיכך ישכנו נחש (בן יהוידע בפ"ה ה).

י. הנחש הורה הלכה בפני הקב"ה, שאמר "לא מות תמותון", ולכן מגלגלין חוב ע"י חייב כמוהו, ומצא מין את מינו (המגיד מוילקומיר בעיני יצחק).

'נקרא חוטא' - בא לפרש דאמנם כדלעיל דחייב מיתה בידי שמים, אך עכ"פ יש לו כפרה כמו לכל חטא (חידושי המאירי). ועוד מלמדנו שנקרא חוטא למקום, אע"פ שחטא לרבו שהוא בכלל בין אדם לחבירו (בן יהוידע). אך עכ"פ נקרא רק 'חוטא' דהיינו בשוגג, ולא 'פושע', כיון שכוונתו היתה להורות דין ותורה לרבים נקרא שוגג (בניהו).

'כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם' - ענין זה בא להעיר שכמו שידוע שיותר טוב מי שעושה המעשה כמה פעמים כגון שנותן אלף פרוטות באלף פעם, ממי שהוא נותן אלף פרוטות בשעה אחת, - כן בא להעיר שיותר טוב מי שנפשו מעוררתו לתת צדקה או מתנות כהונה, לרחם על כמה בני אדם ולא על אדם אחד בלבד (לשון חידושי המאירי. ועי' להרה"ג המהדיר נר"ו הע' 162).

והנה הרמב"ם השמיט דין זה, והמפרשים נתעכבו לבאר באלו אופנים נוהג דין זה ובאלו לא ?

א. דוד המלך דוקא שהיו מתנותיו מרובין היה צריך לחלקם להרבה כהנים, משא"כ שאר אדם (המהרש"א בריש דבריו, אך שוב דחה זאת דבעל המימרא כתב בפשיטות 'כל הנותן מתנותיו').

ב. מדמצינו בחז"ל בכמה מקומות מושג 'מכירי כהונה', משמע דבפשטות מותר לאדם לתת מתנותיו לכהן אחד שבוחר לו, ומימרא דכאן אינה להלכה (רש"ש). אך הרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 162 הקשה ע"ז מדפסק השו"ע דידיה ביו"ד סי' רנז סעי' ט הא דלא יתן מתנותיו לכהן אחד, אע"פ שפסק בעצמו בחו"מ סי' רעח סעי' ה דין מכירי כהונה).

ג. ענין מכירי כהונה הוא מעיקר הדין, והמלצה טובה ועצה חיובית נתנו חז"ל שלא לתת מתנותיו לכהן אחד כדי שלא להביא רעב לעולם בפועל, ואינו עונש (הרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 162 לדעת הרמב"ם שהשמיט דין זה מהלכה, וכ"מ בלשון המאירי שם [וציטוטו למעלה] 'בא להעיר').

ד. המרדכי (פ"ק דב"ב) כתב דמכאן שלא יתן אדם כל צדקותיו לקרובו אחד ולהניח שאר קרובים, גם לא לאדם אחד ולהניח שאר בני אדם וכו'. עכ"ד [וכ"ה באור זרוע הל' צדקה סי' כד]. והובא בב"י ובשו"ע (יו"ד סי' רנז סעי' ט): לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד. עכ"ל (והנה לגבי הלואה כתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד [דיני מצות הלואה פרק א סעי' יד]: אם באו לפני הרבה אנשים ואחד מהן צריך ללוות סך מרובה ושאר אנשים לא יבקשו ממנו כל אחד כי אם דבר מועט, ואם ילוה להאחד הסך המרובה - לא יהיה לו מה להלוות לשאר האנשים, מוטב שילוה לכל אחד סך מועט מלהלוות לאחד סך מרובה, דעל כל אחד ואחד שהוא מלווהו הוא מקיים מצות עשה בפני עצמה. וכבר אמר התנא באבות 'והכל לפי רוב המעשה', וע"ש בפיהמ"ש להרמב"ם. ואם האחד שרוצה להלוות לו הסך המרובה יועיל לו בהלוואתו שלא יתמוטט לגמרי, אפשר דהוא קודם, דבזה מקיים ג"כ מה שאמר הכתוב 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו' וגו', ובדידהו ליכא רק מצות עשה דהלואה, ועיין. עכ"ל. ובנתיב החסד שם ס"ק כה הוסיף: ומיירי בשכולם שוים במעלה, דאם האחד הוא מבני עירו ושאר האנשים אינם מבני עירו, או שהאחד עני והשאר הם עשירים

- בודאי הוא קודם. עכ"ל. והנה לכאורה כל מה שכתב לגבי הלואה שם, שייך גם לגבי צדקה, ולנידון דידן. דמה ששינוי דאין לחלק כל צדקותיו לעני אחד, היינו דוקא כשאינו מט ליפול, אבל אם בא לפניו עני שמט ליפול, וההחזקה המרובה הזאת תצילהו מליפול - י"ל דכעת יתן לו כל מה שבידו לצדקה, דמקיים מצות "והחזקת בו", משא"כ בשאר עניים שיקיים דין צדקה הרגיל. ואף אם אינו מט ליפול, אם הוא מבני עירו ושאר עניים אינם מבני עירו - יכול להקדים לבן עירו. ודו"ק. ויש לעיין לדברי החפץ חיים (שכעת אני רואה שאכן הם מפורשים בפייהמ"ש לרמב"ם המצוין שם, ע"ש, וכ"ה בחידושי המאירי כאן, ובב"ח או"ח סי' תרצה ומחצה"ש שם, וע"ע להריעב"ץ בלחם שמים עמ"ס אבות שם, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קב, ובמגדים חדשים כאן), מה הגבול לדבר, דהרי לכאורה אם יש לי אלף ש"ח ואתן לכל עני אגורה אחת - למעשה לא ההנתי אפי' עני אחד, משא"כ אם אתן לכל אחד עשרה ש"ח - ההנתי מאה עניים, ובא רק לאפוקי שלא אתן אלף ש"ח לעני אחד ולא אהנה אלא עני אחד, אבל לתת לכל עני אגורה מה הענין בזה? ואולי כוונתם שיש לחלק המומן כל עוד יהיה שיעור נתינה חשוב לכל אחד. וצ"ע. ואכמ"ל. וע"י היטב ספר חסידים סי' סא).

'אזיל לשאול... ויען יהושע...' - פרש"י: לשאול, למיתה. עכ"ל. ובא לאפוקי מפ"י הרגיל "לשאול" שהוא גיהנם [ע"י לעיל (יט ע"א) שבעה שמות יש לגיהנם ואלו הן, שאול וכו'], אך הכא אי אפשר לומר כן, דודאי יהושע לא נידון בזאת, וגם אין שום ראייה מן הפסוק לענין גיהנם אלא רק לענין ללא בנין [ע"י להלן]. אלא פירושו 'מיתה' כמו שמצינו בכמה מקומות [ע"י היטב בגמ' סנהדרין צב ע"א 'מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא', ושם ע"ב 'מוריד שאול ויעל', ובגמ' תמורה טז ע"א 'הריני הולך לנסיסי לשאול' ועוד, וכן פשט המקראות בהרבה מקומות]. (נלע"ד)

'ויען יהושע... כלאם' - פרש"י: ראויים הם לכך, דהוה ליה כמורה הלכה. עכ"ל. יש לציין דבר פלא, שהרי הגמ' (סנהדרין יז ע"א) כותבת למ"ד שאלדר ומידד התנבאו על עסקי שליו ווגו ומגוג, אי הכי אמאי "כלאם"? - דלאו אורח ארעא, דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו. ע"כ. וא"כ תלונת יהושע עליהם היתה שהם כמורים הלכה בפני רבם, והוא בעצמו באמירתו "כלאם" הוה ליה מורה הלכה בפני רבו ונענש (מגדים חדשים). ואע"פ שאדרכה קינא יהושע לכבוד רבו ולכן אמר זאת - עכ"פ כיון שהורה הלכה בפניו נידון בחומר זה (שיחות הגר"ח שמואלביץ תשל"ב מאמר לה).

'אזיל לשאול בלא ולד... ויען יהושע... בנן יהושע בנן' - פרש"י: ובתור יהושע לא חשיב בן. עכ"ל. אמנם מצינו (במגילה יד) שהיו ליהושע בנות (מהרש"א, רש"ש). וצ"ל דאין הדרשה אלא רמז בעלמא, שלא קיים פריה ורביה הוה כאילו אין לו ולד (מהרש"א, וע"ע במגדים חדשים).

(ע"ב) 'לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל...' - יש לציין דבזמן חטא זה היה יהושע בגיל 90-100, שהרי נפטר בן 110 שנה מיד לאחר 14 שנות היותם בארץ [ע"י במדב"ר פרשה כב סי' ו, רש"י יהושע יא יח, סדר הדורות ב"א תמח, תקג, תקטז]. וע"י סדר עולם רבא פרק יב 'יהושע פירנס את ישראל כ"ח שנה', ולר' אבא בר פפא בגלל חטא זה לא היו לו בנין. ודו"ק.

'כל הישן בקילעא' - יש כמה פירושים ל'קילעא':

- א. חדר (רש"י, רבנו יהונתן הכהן מלוניל על הרי"ף יט ע"א בפ"י ראשון).
- ב. וילון, מלשון "קלעים", והוא קליעה הפרוסה לפני המטה (רבנו יהונתן שם בפ"י שני, חידושי המאירי, שו"ת מהר"ם אלאשקר סי' צא [וע"י ש"ך יו"ד סי' קצה ס"ק יא ובברכי יוסף שם ס"ק טז ושאר אחרונים שם]).
- ג. בקעה גלוייה (פ"י התלמוד רב ניסים גאון, הערוך ערך קעילה א בפ"י א, ריטב"א בפ"י א [והמהדיר שם לא ראה דברי רב ניסים גאון והערוך (מגדים חדשים)]).
- ד. עלייה (הערוך שם בפ"י ב, ריטב"א 'והוא הפירוש הנכון').
- ה. קובה (הערוך שם בפ"י ג).

ז. כילה (כן הגי' בגמ' בש"ס כת"י מינכן, ובילקוט שמעוני מיכה רמז תקנא, וגירסא זו שיבח בספר דקדוקי סופרים). והנה בלקט יושר (ח"ב יו"ד עמ' כג) כתב: וזכורני שישנתי כמה לילות בחדר שהגאון ז"ל [מהרא"י בעל תרוה"ד] ואשתו ישנים שם כשהוא חלש ל"ע ואין סכנה בו. אמר לי שאירי מהרא"י ס"ל זצ"ל מי התיר לך לישן בחדר (אם) [עם] איש ואשתו אפי' בעת נדתה? כדאמרי' בגמ' וכו', ואמרת' כדלעיל להגאון זצ"ל, ואפילו הכי לא מנע אותי מלישן בחדרו.

עכ"ל. ובשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' טז אות ז) למד מזה שאין בדבר איסור ממש, אלא רק מידת דרך ארץ, ושכ"כ בשו"ת פני מבין יו"ד סי' שכט, וכמו שמצינו בעוד דברים. אלא דשוב כתב דיתכן דיש איסור גמור בדבר, אלא שהאיסור הוא רק כשישן בתוך הקליעה הפרוסה על מטתם וכמו שפי' הערוך ורבנו יהונתן הנ"ל, אבל בחדר לית לן בה, וכך סבר תרוה"ד. עכ"ד ונדבר ספר 'לקט יושר' כתבנו במק"א, עי' לעת עתה בקובץ 'צוהר' ח"א עמ' קפב, ובהסתייגות שם סוף ח"ז (וכאן אבוא העיר'ה דמש"כ שם לגבי שובבי"ם ת"ת - יש להעביר עליו קולמוס, דנמצא ענין זה כבר בהלכות ומנהגי מהר"ש [סי' תמד] ובהגהות על המנהגים לרי"א טירנא [סוף פורים ס"ק י]). ומש"כ שם לגבי קציצת צפרניים בימי הספירה - נמצא ענין זה גם בשו"ת איתן האזרחי ובספר מענה לשון, ואכמ"ל]. וע"ע להגר"י פיק-ברלין בספרו אומר השכחה דציין על גמ' זו: לא מצאתי בשום אחד מגדולי ראשונים ואחרונים. עכ"ל.

'עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה' - יש אומרים משום שגורם להם בושה ממנו (רש"י, רבנו יהונתן שם. ומשמע דאינם נוהגים בחיבה המותרת ביניהם אף בימי טומאתה, כגון דיבורים שבצנעה בינו לבניה וכו', וכ"כ מהרש"א. ואע"פ שאינם דברי חיבה, שהרי דברי חיבה אסורים בימי נדתה ובפי' הרי"ף על עין יעקב כתב: שבושה לשאול מבעלה צרכיה שצריכים לה לימי טהרתה. עכ"ל. וע"ע בט"ז או"ח סי' תרלט ס"ק ט דגם בימי טומאתה יש לה שמחה בשינתה בחדר עם בעלה, ולכן יש שפטרנו לאיש לישון בסוכה אם אין אשתו יכולה לישן עמו, ע"ש). ויש אומרים משום שגורם לה לצאת משם מחמת צניעות ומתוך כך באים לידי ריחוק וצער (ריטב"א, המאירי בחידושי ובבית הבחירה).

דף סד

'שתה רביעית יין אל יורה' - מותר להורות דבר פשוט לגמרי כגון ששרץ טמא והדם אסור [ביעתא בכותחא' לשיטת רש"י והר"ן, עי' לעיל], אבל אסור להורות שאר הוראה אפילו ענין נותן טעם לפגם וביטול בשישים [ביעתא בכותחא' לשיטת הערוך והתוס' ועוד, עי' לעיל] (שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמז, שו"ת מהרי"ק שורש קסט, תרוה"ד סי' מב ע"פ הגמ' כריתות כב ע"ב, רמ"א יו"ד סי' רמב סעי' יג וע"ש בש"ך ס"ק כא). וכל דבר שהצדוקים מודים בו מותר להורות (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ג). ואפילו בינות שלנו שאינם חזקים, צריך להזהר בזה מאד (תרוה"ד שם, ב"ח יו"ד סי' רמב, ב"י או"ח סוס"י צט).

'רביעית' - דוקא רביעית שאינו מזוג, אך אם היה מזוג ושתה בדיוק רביעית - מותר להורות, שהרי אין כאן רביעית יין, ורק ביותר מרביעית מזוג אסור (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ה, וע"ש ולעיל מיניה בכסף משנה, ובחידושי המאירי כאן ובהע' 214 ובביאורים סי' יד, ואכמ"ל).

'יין' - ואפילו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט, אל יורה (רמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ג ע"פ הגמ' בכתובות י ע"ב).

'כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, מאבד הונה של תורה' - לפי שכל דברי חכמים הם שלמים אצל מי שיעיין בהם, ומי שמגנה בהם אפי' אות אחת אינו אלא שלא הביין דבריהם, וכשבא לגלות [אולי צ"ל 'לגנות'] דברי חכמים - פושעים יכשלו בהם ומתרשלים מהשתדל בהלכות, ומתוך כך ישכחו אפי' בהלכות שגופי תורה תלויים בהם. אלא מה שיש לו לעשות לכל אדם להפוך ולהפך ולעיין בכל טעמי מאמר ומאמר בעיני הלב, ומתוך כך יבין כי לא תחסר כל בהם, ולא דבר ריק הוא, ואם ריק - אינו אלא ממנו, שכל דבריהם נכונים ומתוקנים (לשון חידושי המאירי, ובבית הבחירה כתב בקצרה: שמתוך כך ישפיל בהכרעתו את שאינן הגונות בעיניו, ושלא טעה בעיונו וגרם לשכח הלכות גדולות וכו' שהנשים חינן חלוק לבני אדם, זו נאה לזה וזו נאה לזה, וכן השמועות אין ראוי לדחותן, אלא להתישב בטעמן וכשיעיין בדבר ימצא הכל נאה ומתוקן. עכ"ל).

'כל האומר שמועה זו נאה...ורועה זונות יאבד הון' - רש"י על הפסוק הנ"ל (משלי כט, ג) ביאר דהדרשה היא מהא דזה המקום היחיד בתנ"ך שכתוב "זונות" מלא, ודרשינן 'זו נאה'. עכ"ד. ומבואר שגם בזה יש איסור, לומר 'שמועה זו נאה', דמשמע מיניה דיש אחרות שאינן נאות (מהרש"א, משמעות הט"ז בספרו דרכי דוד עה"ת ר"פ קרח, רמת שמואל הובא בעיני כל חי דלהלן], משמעות הגרי"ח בבן יהוידע [ובבניהו]. וע"ע כתיב למאור). אך יש אומרים דכל האיסור הוא